

O‘ZBEKISTON KANALLARI VA XO‘JALIKDAGI AHAMIYATI

Madaminova Dilnavoz Dilshodbek qizi

Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston kanallari va xo‘jalikdagi ahamiyati to‘g‘risida umumiy ma‘lumot berilgan hamda O‘zbekistonda yirik kanallarga qisqacha tavsif berilgan.

Kalit so‘zlar: kanallar, xo‘jalikdagi ahamiyati, O‘zbekiston, qishloq xo‘jaligi, Janubiy Farg‘ona kanali, Amu –Buxoro, Zarafshon kanali, Bo‘zsuv kanali.

KIRISH

O‘zbekiston, asosan qurg‘oqchil iqlimli va ichki berk havza hududida joylashganligi sababli suv resurslarining asosiy qismini daryolar, suv omborlari va kanallar tashkil qiladi. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligida kanallardan foydalaniladi va katta ahamiyatga ega. Kanal – maxsus qazilgan suv yo‘li, sug‘orish sistemasining asosiy qismi. Kanallar yordamida ekin maydonlari sug‘oriladi, gidroenergetika sohasida ham keng foydalaniladi. O‘zbekistonda kanallar qadimdan mavjud bo‘lib, ularning qurilishi va rivojlanishi asosan qishloq xo‘jaligi ehtiyojlari bilan bog‘liq. Sug‘orish tizimi yaxshi rivojlangan hududlarda hosildorlik yuqori bo‘lib, bu mamlakat iqtisodiyotining barqarorligiga ta‘sir ko‘rsatadi. O‘zbekistonning eng yirik kanallari bo‘lgan, Amu-Buxoro, Toshkent, Qarshi, Zangota va Janubiy Mirzacho‘l kanallari nafaqat sug‘orish, balki sanoatda ham katta rol o‘ynaydi. Biroq, so‘nggi yillarda suv resurslaridan noto‘g‘ri foydalanish, kanallarning eskirishi, suvning isrof bo‘lishi kabi muammolar kuzatilmoqda. Ayniqsa, global iqlim o‘zgarishlari natijasida O‘zbekistonda suv taqchilligi muammosi chuqurlashib bormoqda. Kanallar orqali suv yo‘qotilishining asosiy sabablari orasida texnik xizmat ko‘rsatishning yetarlicha yo‘lga qo‘yilmagani, suvni boshqarish tizimining mukammal emasligi, suv oqimining noto‘g‘ri taqsimlanishi va suv inshootlarining eskirganligi kabilar bor. Bu muammolar nafaqat qishloq xo‘jaligi, balki butun iqtisodiyotga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Mutaxassislar kanallardan samarali foydalanish uchun turli chora-tadbirlarni ko‘rib chiqmoqda. Suvni tejash texnologiyalarini joriy etish, sug‘orish tizimini modernizatsiya qilish, yangi kanallar barpo etish hamda mavjudlarini rekonstruksiya qilish muhim vazifalar sirasiga kiradi.

O‘zbekistonning eng yirik kanallaridan biri – Amu-Buxoro mashina kanali bo‘lib, u 1965-yilda ishga tushirilgan. Ushbu kanal Amudaryodan suv oladi va Buxoro hamda Navoiy viloyatlarining keng qishloq xo‘jalik yerlarini sug‘orish uchun xizmat qiladi. Kanalning umumiy uzunligi taxminan 180 kilometr bo‘lib, uning qurilishi orqali ushbu hududlarda qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirish hajmi ortgan va sanoat

korxonalarining suv ta'minoti yaxshilangan. Biroq, vaqt o'tishi bilan kanalning quvvatini saqlab qolish va samaradorligini oshirish muammosi paydo bo'lgan.

Farg'ona vodiysida joylashgan katta sug'orish kanallaridan biri – Janubiy Farg'ona kanali bo'lib, u 1939-1940-yillarda qurilgan. Ushbu kanal Sirdaryo suvlaridan foydalanish maqsadida bunyod etilgan va Farg'ona vodiysi qishloq xo'jaligida katta rol o'ynaydi. Kanalning umumiy uzunligi 120 kilometrdan ortiq bo'lib, u minglab gektar ekin maydonlarini sug'orishda asosiy manba hisoblanadi. Shuningdek, kanal orqali vodiyning turli tumanlariga ichimlik suvi yetkazib beriladi. Biroq, bu kanal ham eskirganligi sababli rekonstruksiya qilish zarurati mavjud.

Bo'zsuv kanali Toshkent viloyati hududida joylashgan bo'lib, u Toshkent shahri va uning atrofidagi hududlar uchun suv yetkazib berish maqsadida qurilgan. Ushbu kanal XIX asr oxirida barpo etilgan bo'lib, bugungi kunga kelib, u Toshkent shahri suv ta'minotining muhim qismini tashkil etadi. Kanal asosan Chirchiq daryosidan suv oladi va uning suvlari ichimlik hamda texnik maqsadlar uchun ishlatiladi. Yillar davomida kanalning tabiiy sharoitlarga moslashuvchanligi pasaygan va zamonaviy texnologiyalar yordamida uni yangilash zarurati yuzaga kelgan.

Qoraqalpog'istonning muhim kanallaridan biri – Kegeyli kanali. Ushbu kanal Aral dengizining qurib borishi natijasida vujudga kelgan ekologik muammolarni bartaraf etish va hududdagi suv ta'minotini yaxshilash maqsadida qurilgan. Kanal asosan Amudaryo suvlarini yo'naltirish uchun xizmat qiladi va hududdagi qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Kanalning barpo etilishi natijasida Qoraqalpog'iston Respublikasi aholisi uchun ichimlik suvi ta'minoti yaxshilangan bo'lsa-da, uning samaradorligini oshirish hamon dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Zarafshon kanali – Zarafshon daryosining suv resurslarini Samarqand va Navoiy viloyatlariga yetkazib berish uchun xizmat qiladi. Kanal orqali minglab gektar ekin maydonlari sug'oriladi va sanoat korxonalari uchun suv ta'minoti yo'lga qo'yilgan.

Yirik kanallar orqali suv yetkazib berilishi natijasida paxta, bug'doy, meva-sabzavot, poliz ekinlari va boshqa qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtiriladi. Ayniqsa, paxta yetishtirish uchun suv ta'minoti katta ahamiyatga ega, chunki paxta juda ko'p suv talab qiladigan ekinlardan biri hisoblanadi. O'zbekistondagi Amu-Buxoro mashina kanali, Janubiy Mirzacho'l kanali, Toshkent, Qarshi, Farg'ona va boshqa yirik kanallar mamlakatning turli hududlarida suv ta'minotini ta'minlab kelmoqda. Ushbu kanallar orqali minglab gektar yerlar sug'oriladi va hosildorlik oshiriladi. Misol uchun, Amu-Buxoro mashina kanali orqali Buxoro viloyatining keng qishloq xo'jalik yerlari sug'oriladi. Farg'ona vodiysida joylashgan kanallar esa bog'dorchilik va dehqonchilikning rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Kanallar orqali suv yetkazib berish

jarayonini yanada samarali qilish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Masalan, tomchilatib sug'orish yordamida suv sarfini kamaytirish mumkin. Bundan tashqari, kanallarni betonlashtirish yoki suvni tejavchi innovatsion usullarni qo'llash orqali ham suv resurslaridan oqilona foydalanish imkoniyati mavjud.

Kanallarning qishloq xo'jaligidagi roli faqat suv yetkazib berish bilan cheklanmaydi, balki tuproq unumdorligini saqlash, hosildorlikni oshirish va agroekotizimni muhofaza qilishda ham katta ahamiyatga ega. Sug'orish tizimlari orqali yetarlicha suv olgan ekinlar sog'lom o'sib, yaxshi hosil beradi. Bu esa o'z navbatida, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga va iqtisodiy barqarorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Agar kanallar orqali yetarli miqdorda suv yetkazib berilmasa, qurg'oqchilik tufayli ekinlarning nobud bo'lishi va tuproqning degradatsiyaga uchrashi xavfi ortadi. Kanallar orqali suv ta'minoti qishloq xo'jalik mahsulotlarining sifatini ham belgilaydi. Masalan, paxta yetishtirishda suvning miqdori va sifati hosilning yakuniy sifati va tolalarining uzunligiga bevosita ta'sir qiladi. Meva va sabzavot mahsulotlari yetishtirishda ham toza va yetarli miqdordagi sug'orish suvi hosilning ta'mi, hajmi va umumiy bozordagi raqobatbardoshligini oshiradi.

XULOSA

Kanallar qishloq xo'jaligi uchun suv yetkazib berish, ichimlik va texnik suv bilan ta'minlash, gidroenergetika sohasida foydalanish kabi bir qator muhim vazifalarni bajaradi. Kanallar orqali minglab kilometr qishloq xo'jaligi maydonlari sug'oriladi. O'zbekiston hududida joylashgan yirik kanallar mamlakat suv resurslarini boshqarishda muhim o'rin tutadi. Kanallar orqali qishloq xo'jaligi va sanoat uchun zarur bo'lgan suv ta'minoti ta'minlanadi, shu bilan birga, ichimlik suvi resurslari ham tartibga solinadi. Ammo bu kanallar tizimini doimiy ravishda modernizatsiya qilish va suvdan samarali foydalanish choralari ko'rilmasa, ularning samaradorligi pasayishi mumkin. Shu sababli, kanallarni saqlash, ulardan oqilona foydalanish va suv resurslarini tejash bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurahmonov I. "O'zbekiston suv resurslari". Toshkent: Fan, 2018.
2. Akramov B. "Suv ta'minoti va kanal tizimlari". Samarqand: Zarafshon, 2017.
3. Bekmurodov U. "O'zbekistonning yirik irrigatsiya tizimlari". Toshkent: O'zbekiston, 2019.
4. Ergashev S. "Suv xo'jaligi va melioratsiya asoslari". Toshkent: Universitet, 2020.
5. G'afforov N. "Suv va tabiat: O'zbekistondagi kanallar". Buxoro: Ilm Ziyosi, 2016.
6. Hamidov R. "Amudaryo va Sirdaryo: Suv resurslarini boshqarish". Toshkent: Fan, 2021.

7. Karimov A. "Kanallar va suv omborlari". Namangan: Noshir, 2015.
8. To‘rayev K. "Kanallar va irrigatsiya tizimlari". Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
9. Тураханов, Р. (2025). Тема природы в стихах хамида алимджана и сергея есенина. Exploring new horizons in education and academic research, 1(1), 109-114.
10. Бекжанова, О., & Юсупалиходжаева, С. (2018). Этиологическая структура кандидоза полости рта в республике Узбекистан. Стоматология, 1(3 (72)), 13-17.
11. Hamidullaevna, Y. S., Esenovna, B. O., Turgunboevna, Y. N., & O'Gli, P. J. S. (2018). Study of the adhesive properties of Candida strains in an in vitro test using erythrocytes as target cells. European science review, (9-10-2), 219-222.
12. Юсупалиходжаева, С., & Бекжанова, О. (2018). Изучение биомаркеров протеолиза–антипротеолиза в развитии кандидозного стоматита полости рта. Журнал проблемы биологии и медицины, (3 (102)), 114-117.
13. Тураханов, Р. (2025). Символ родины в стихотворениях есенина и вахидова. Global trends in education and research development, 1(1), 130-135.
14. Шукурова, У. А., Садикова, И. Э., & Бахадиров, Р. Г. (2019). Современные методы лечения клиновидных дефектов твердых тканей зубов. In Актуальные проблемы стоматологии детского возраста и ортодонтии (pp. 212-216).
15. Shukurova, U. A., & Gaffarova, S. S. (2022). Indicators Of Free Radical Oxidation Of Oral Fluid In Patients With Lichen Plus Of The Mucosus Cavity Of The Mouth. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 862-865.
16. Sunnatulloevna, G. S., Abdurasulovna, S. U., Amrulloevich, G. S., & Feruza Saidkarimovna, M. Comparative Evaluation of Adhesive Microbial Colonization of the Oral Cavity to Various Filling Materials. International Journal on Integrated Education, 4(6), 235-241.
17. Муродов, М. М., Насуллаев, Х. А., Юсупова, Ф. Н., Халилов, Ш. У., Арабова, З. А., Тўраев, З. Б., ... & Муродов, А. М. (2023). Пахта тозалаш корхоналари чикиндилари асосида целлюлоза синтез жараёни тахлиллари. Gospodarka i Innowacje., 35, 314-322.
18. Ходжиева, Г. (2024). Анализ и сравнения языковых особенностей гендерной коммуникации на примере итальянской и узбекской литературы. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(4/S), 232-235.
19. Norovna, X. G., & Sarvinov, S. (2025). Italian tilida artikllarning qo‘llanish usullari. Yangi o‘zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali, 2(5), 329-331.
20. Khodjieva, G. (2024). Analysis and comparison of linguistic features of gender communication on the example of Italian and Uzbek literature.